

УДК 330.3; 303.024.3 (476; 470+571; 480)

Л. І. Федулова, д-р екон. наук

І. В. Козловський

Інститут економіки та прогнозування НАН України

ВЕКТОР ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ, РОСІЇ ТА РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ: ПОРІВНЯЛЬНА ОЦІНКА МІЖНАРОДНИХ РЕЙТИНГІВ¹

У статті наведено результати оцінки пріоритетних напрямів розкриття потенціалу України, Росії та Республіки Білорусь на основі даних провідних рейтингів та визначено можливості щодо застосування інноваційних механізмів посилення їх стратегічного положення та підвищення конкурентоспроможності в міжнародному економічному просторі.

Ключові слова: міжнародні рейтинги, Україна, Росія, Республіка Білорусь, співробітництво, міжнародний економічний простір, конкурентоспроможність, економічне зростання.

Постановка питання стратегічного партнерства й торгово-економічного співробітництва стає очевидною при ретроспективному погляді на розвиток українсько-білоруського співробітництва. За останні роки обсяги товарообігу між країнами зросли в шість разів, спільними зусиллями урядам Білорусі й України вдалося утримати торгово-економічне співробітництво від обвалу в кризовий 2009 р. Проте економічні процеси після кризових 2008–2009 рр. не набули стабільності й під впливом глобальних викликів вимагають суттєвого державного втручання.

Подальший розвиток світової економіки буде визначатися зростанням напруженості між світовими центрами й нагромадженням диспропорцій у світовій торгівлі й фінансовій системі. Світова фінансова криза привела до посилення диференціації між країнами. У той час як європейський ринок зростає відносно повільними темпами, помітно зросла активність ринків, що розвиваються. Динамічними центрами зростання стали не тільки Китай,

¹ Дослідження виконано при підготовці наукового проекту "Підвищення ефективності торгово-економічних відносин України та Республіки Білорусь на інноваційній основі" в рамках цільової комплексної програми наукових досліджень НАН України "Інтеграція до світової спільноти та стратегічні виклики для України" (державний реєстраційний номер 0112U004846).

але й Індія, Бразилія. Значними темпами зростає попит на іноземні товари в країнах Латинської Америки, у той час як у США й країнах Європейського Союзу він знижується.

З огляду на високу експортну орієнтованість білоруської економіки, темпи її зростання будуть взаємозалежні з динамікою розвитку країн – основних торговельних партнерів: Росії, Німеччини, Китаю, Венесуели, України, на частку яких припадає більше половини експорту білоруських товарів. У цьому контексті постає завдання здійснити оцінку пріоритетних напрямів розкриття потенціалу України й Республіки Білорусь на основі даних провідних рейтингів та визначити можливості щодо застосування інноваційних механізмів підвищення стратегічного положення країн в міжнародному економічному просторі.

Актуальність даного дослідження обумовлена тими факторами, що як на економіку України, так і на економіку Білорусі в майбутні п'ять років будуть суттєво впливати глобальні тенденції світового економічного розвитку, що вимагає підвищення конкурентоспроможності національних товаровиробників, впровадження нових технологій, пошуку нових форм і механізмів співробітництва.

Експортоорієнтованість економіки Республіки Білорусь правомірно виокремлюється науковцями та практиками як її найважливіша характеристика. Кордони республіки не перетинаються яскраво вираженими й важкодоступними природними рубежами: вони проходять по рівнинах і височинах, що, з геополітичної точки зору, сприяє розвитку широких економічних зв'язків із сусідніми й багатьма іншими країнами [1]. Наступна відмінна риса країни – її розташування в самому центрі Європи, на перехресті основних транспортних маршрутів, що зв'язують держави Старого континенту з Росією й країнами Південно-Східної Азії, держави Чорноморського узбережжя – з країнами Балтійського моря. РБ компактна: її протяжність з півночі на південь складає 560 км, із заходу на схід – 650 км. Географічне положення прирікає країну бути транзитною. До того ж вона володіє досить розвинутою інфраструктурою: через Білорусь проходить 11 гілок газопроводів і 6 нафтопроводів. Повітряний простір країни щодня перетинають у різних напрямках 600–620 суден. За кількістю залізниць на один квадратний кілометр РБ посідає третє місце у світі [2], що доповнюється досить вдалим розташуванням транспортних коридорів. Транзитна роль Білорусі ще більше зростає в умовах розгортання будівництва глобальних транс'європейських магістралей Північ – Південь і Захід – Схід. Транзитну обумовленість країни не можна розглядати у відриві від економічного фактора. У РБ з одного боку перебуває Європейський Союз із сумарним ВВП у розмірі 11 трлн дол. США, з іншого боку – Росія з ВВП приблизно 2 трлн дол.

У Білорусі часто говорять про обмежену кількість природних ресурсів країни. Гарним орієнтиром може слугувати досвід Японії й Сінгапуру: "Якщо

порівняти Білорусь з такими розвиненими державами світу, як Японія й Сінгапур, то нам треба перестати плакатися з приводу бідності природних ресурсів. У Японії їх не більше, а в Сінгапуру немає й тих, котрими в достатку володіє Білорусь. 30 років тому Сінгапур являв собою невеликий заболочений острівець, що імпортує не тільки нафту й газ, але навіть воду з Малайзії й пісок з Індонезії. На острові не було взагалі ніяких природних ресурсів, а населення було суціль неписьменне. Сьогодні цей острів є лідером світового економічного розвитку, а за рівнем життя він обігнав США. Сінгапур з населенням 4 млн чоловік має ВВП, що в 1,3 разу перевищує ВВП України" [3]. Ці приклади свідчать про великі можливості включення в роботу невикористаного геополітичного й гео економічного потенціалу.

Сьогодні цілком зрозуміло, що сучасний етап світогосподарського розвитку характеризується прискореними темпами науково-технологічного прогресу й зростаючою інтелектуалізацією основних факторів виробництва. Інтенсивне проведення досліджень і розробка на їх основі новітніх технологій, вихід з ними на світові ринки й розгортання міжнародної інтеграції в науково-виробничій сфері в рамках глобальної економіки, що формується, фактично вже стали стратегічною моделлю економічного зростання для індустріально розвинених країн. До того ж інтелектуальні ресурси вкупі з новітніми технологіями не тільки визначають перспективи господарського зростання, але й слугують показником рівня економічної незалежності й добробуту країни, її національного статусу. Такі ресурси визначають конкурентоспроможність національних економік, орієнтацію на створення технологічних інновацій загальносвітового значення, що мають перспективні міжнародні ринки збуту, інтеграційний ефект інноваційних систем окремих країн і регіонів.

У розвинених країнах на частку нових або вдосконалених технологій, устаткування та інших продуктів припадає від 70 до 85% приросту ВВП. Вони концентрують понад 90% світового наукового потенціалу й контролюють 80% глобального ринку високих технологій, обсяг якого сьогодні оцінюється в 2,5–3 трлн дол., що перевершує ринок сировинних і енергетичних ресурсів.

Одним із показників, що характеризують місце країни на ринках високих технологій, є показник питомої ваги високотехнологічного експорту в експорті товарів. Слід зауважити, що протягом останнього десятиліття більшість країн світу наростила величину цього показника, натомість для України та Білорусі спостерігається її певне зниження (табл. 1).

У "Рейтингу економічної свободи – 2010" оцінюються 179 країн світу. Уперше з 1995 р., за його оцінками, Білорусь увійшла до числа 10 країн світу з найбільшими темпами зростання економічних свобод [5], тобто до тих 10 країн, у яких за 2009 р. відбулося найбільше "збільшення" економічної свободи (табл. 2).

Таблиця 1

**Питома вага високотехнологічного експорту
в експорті товарів провідних країн світу**

Позиція	Країна	2001р.	2005 р.	2006 р.	2007р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
1	Філіппіни	72	71	68	69	66	66	68
2	Мальта	62	52	58	52	50	48	60
8	Китай	21	31	31	27	26	28	28
9	Швейцарія	23	24	23	23	24	26	25
10	Франція	23	20	21	18	20	23	25
11	Угорщина	24	26	24	24	23	25	24
13	Казахстан	3	11	21	21	22	30	...
18	США	33	30	30	27	26	21	20
19	Японія	27	23	22	18	17	19	18
23	Німеччина	18	17	17	14	13	15	15
37	Румунія	6	4	5	3	7	9	11
39	Литва	5	6	8	11	11	10	11
44	Естонія	19	15	13	6	5	6	9
46	Російська Федерація	14	8	8	7	6	9	9
47	Болгарія	3	5	6	6	7	8	8
49	Латвія	4	5	7	7	7	8	8
53	Молдова	3	4	5	5	4	5	8
61	Польща	3	4	4	3	4	6	7
62	Словаччина	4	7	7	5	5	6	7
78	Україна	5	4	3	4	3	6	4
81	Білорусь	4	3	3	3	2	3	3
85	Грузія	38	23	16	7	3	4	2

Джерело: складено на основі [4].

Таблиця 2

Динаміка індексу економічної свободи, %

Країна	1995	2000	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Динаміка (1995– 2010 рр.)	Динаміка (2008– 2010 рр.)
Естонія	65,2	69,9	77,6	77,4	75,1	74,9	78	77,8	76,4	74,7	9,5	-3,1
Литва	49,7*	61,9	69,7	72,4	70,5	71,8	71,5	70,8	70	70,3	20,6	-0,5
Чехія	67,8	68,6	67,5	67	64,9	66,8	67,8	68,5	69,4	69,8	2	1,3
Латвія	55*	63,4	66	67,4	66,4	67,2	68,3	68,3	66,6	66,2	11,2	-2,1
Молдова	33	59,6	60	57,1	57,8	58,3	59,2	58,4	54,9	53,7	20,7	-4,7
Польща	50,7	60	61,8	58,7	58,8	58,6	57,4	59,5	60,3	63,2	12,5	3,7
Росія	51,1	51,8	50,8	52,8	51,6	52,7	52,5	49,9	50,8	50,3	-0,8	0,4
Україна	39,9	47,8	51,1	53,7	56,1	54,6	51,6	51,1	48,8	46,4	6,4	-4,7
Казахстан	41,7**	50,4	52,3	49,7	53,3	59,7	59,1	60,5	60,1	61	19,3	0,5
Білорусь	40,4	41,3	39,7	43,1	46,3	46,8	46,4	44,7	45	48,7	8,3	4

Примітка: цифри позначають відсотки, що показують, наскільки економічно вільною є країна; наприклад, Польща в 2010 р. економічно вільна на 63,2%, а Білорусь – на 8,7%.

* За 1996 р. – перший рік оцінки.

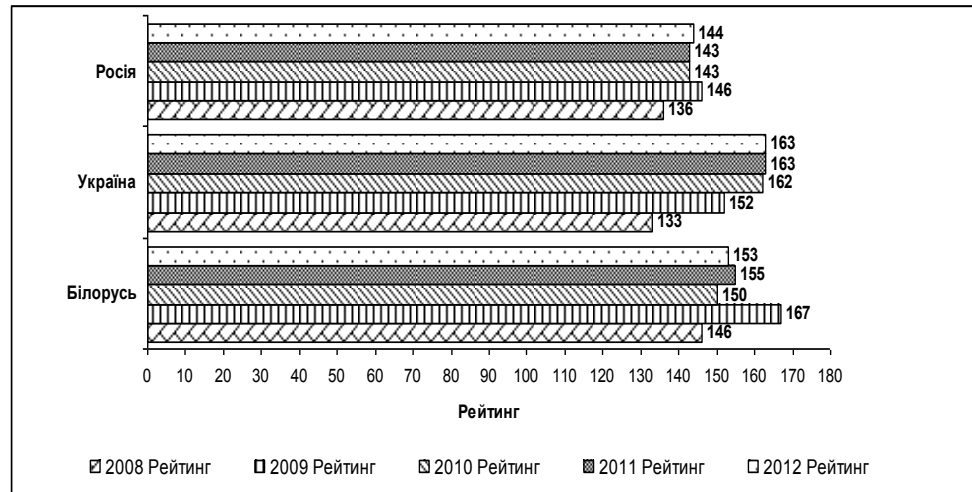
** За 1998 р. – перший рік оцінки.

З табл. 2 видно, що динаміка індексу Білорусі за 1995–2010 рр. становить 8,3%, з яких 4% – за 2008–2010 рр. Це свідчить про значне поліпшення економічної свободи останнім часом. Цей процес у країні виражається в загальній лібералізації економіки. Але при цьому сусідами Білорусі в рейтингу за рівнем економічної свободи є Екваторіальна Гвінея (151-е місце), Центральноафриканська Республіка (152-е), Гвіана (153-е місце). У цілому ж Білорусь входить до групи з 36 країн з так званою "репресованою економікою" [5].

Індекс економічної свободи визначається як відсутність урядового втручання або перешкод виробництву, розподілу і споживанню товарів і послуг, за винятком необхідного громадянам захисту і підтримки свободи як такої. З огляду на це твердження цікавим є те, що з найнижчої позиції у 2008 р. (146) Білорусь випередила Україну і зайняла друге місце серед трьох країн у 2012 р. (153), також єдина показала приріст. Позиція України у 2012 р. порівняно з 2011 р. залишилася незмінною, проте загальна динаміка негативна – з 133-го місця у 2008-му вона посіла у 2011 та 2012 рр. у рейтингу 163-е місце. Такий стан індексу економічної свободи говорить про інтенсивні зміни в економіці Білорусії, незважаючи на консерватизм влади. В Україні спостерігається стабільність, але без покращень.

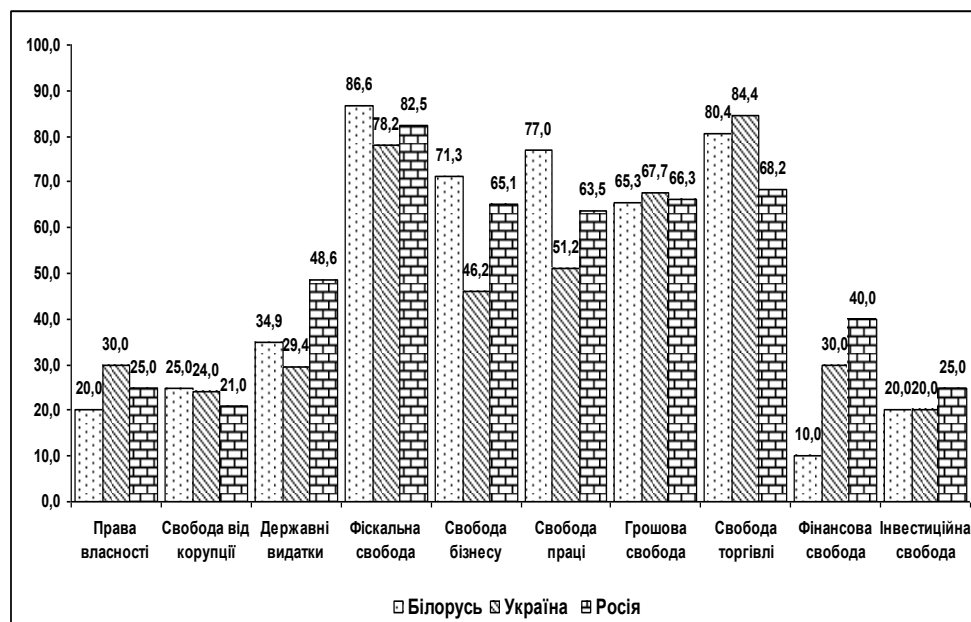
Якщо порівнювати значення рейтингів України, РБ та РФ, то з графіка (рис. 1) можна побачити плавні зміни в економічній свободі в Росії, що може свідчити про намагання держави тримати певний баланс у цьому питанні. Україна показує зменшення економічної свободи з 2008 р., саме коли почалась економічна криза, що відображає політику держави в напрямі стабілізації економіки централізовано державою. Білорусь показує оперативність в питанні економічної свободи – у 2009 р. країна зайняла найнижчу позицію серед трьох країн, максимально сконцентрувавши управління виробництвом та розподілом товарів і послуг, але вже у 2010 р. вплив держави послабився і починаючи з 2011 р. помітна певна стабільність цього показника.

Розглядаючи складові індексу економічної свободи за 2012 р. (рис. 2), можна зробити такі висновки: питання прав власності найкраще регулюється в Україні, Росія друга і Білорусь третя; найбільша свобода від корупції в Білорусі, в Росії ж ситуація найгірша, державні видатки в економіці найбільші в Росії, Білорусь займає друге місце, а в Україні рівень видатків низький. Цікавим є те, що найбільша фіскальна свобода в Білорусі та Росії, також Білорусь має найвищий рівень свободи бізнесу, що говорить про зацікавленість країни як у внутрішніх, так і в зовнішніх інвестиціях. Логічним продовженням є найвищий рівень в Білорусі свободи праці, в той час як в Україні він є найнижчим. Лідером за показником грошової свободи є Україна, Білорусь має найнижчий показник. Також найкращий результат у свободі торгівлі в Україні, а найнижчий в Росії. За рівнем фінансової свободи лідирує Росія,

Рис. 1. Рейтинг індексу економічної свободи: Білорусь, Україна, Росія, 2008–2012 рр.

Джерело: Index of Economic Freedom за відповідні роки.

Рис. 2. Значення показників індексу економічної свободи Республіки Білорусь, України, Росії у 2012 р.

Джерело: Index of Economic Freedom 2012.

помітно відстає за цим показником Білорусь, де фінансові питання відстежуються більш жорстко. Однакова інвестиційна свобода в Білорусі та Україні, з невеликим відривом попереду Росія. З цих даних видно, що за станом на 2012 р. найпрогресивніший підхід до налагодження стабільної економічної ситуації застосовується в Білорусі: з одного боку, заохочується підприємництво та бізнес, підтримується свобода праці, з іншого – чітко регулюються фінансові потоки, що дає змогу державі відстежувати та в повному обсязі регулювати економіку. В Україні ці показники низькі, проте лідирує грошова свобода, свобода торгівлі, права власності, що свідчить про значну фінансову активність країни, але без належного втручання держави і регулювання ринків законодавством отримати вигоди з грошових потоків неможливо. Росія характеризується середнім станом економічної свободи, усі показники наближаються до певного балансу у взаємозв'язку і впливу на економічну ситуацію в країні.

Загалом, індекс економічної свободи показує напрям для посилення роботи держави в галузі економіки й управління. Сьогодні ця робота називається "лібералізацією економічних відносин". Вона веде до формування простору для еволюційних змін, модернізації економіки й суспільства, інновацій, до розширення простору свободи. Важливо надати їй постійного характеру, не упускаючи з поля зору стратегічну мету розвитку моделі соціально-економічного розвитку – орієнтацію на людський капітал як на довгостроковий резерв стабілізації.

В останні роки органами державного управління проводилася цілеспрямована робота стосовно поліпшення позиції РБ в дослідженні Світового банку "Ведення бізнесу". Результати істотні: у 2007 р. країна займала в рейтингу 115-е місце, в 2010 р. – 58-е.

Якщо здійснити порівняльну оцінку, то за індексом легкості ведення бізнесу позитивна тенденція простежується в усіх трьох країнах (табл. 3). З найбільшим відривом лідером є Білорусь, що пояснюється активним розвитком економіки в країні. Росія йде друга (її рейтинг покращився, за даними 2012–2013 р.), але до рівня Білорусі далеко. Україна характеризується значним піднесенням порівняно з Росією та Білоруссю, але на загальному фоні має найнижчі результати.

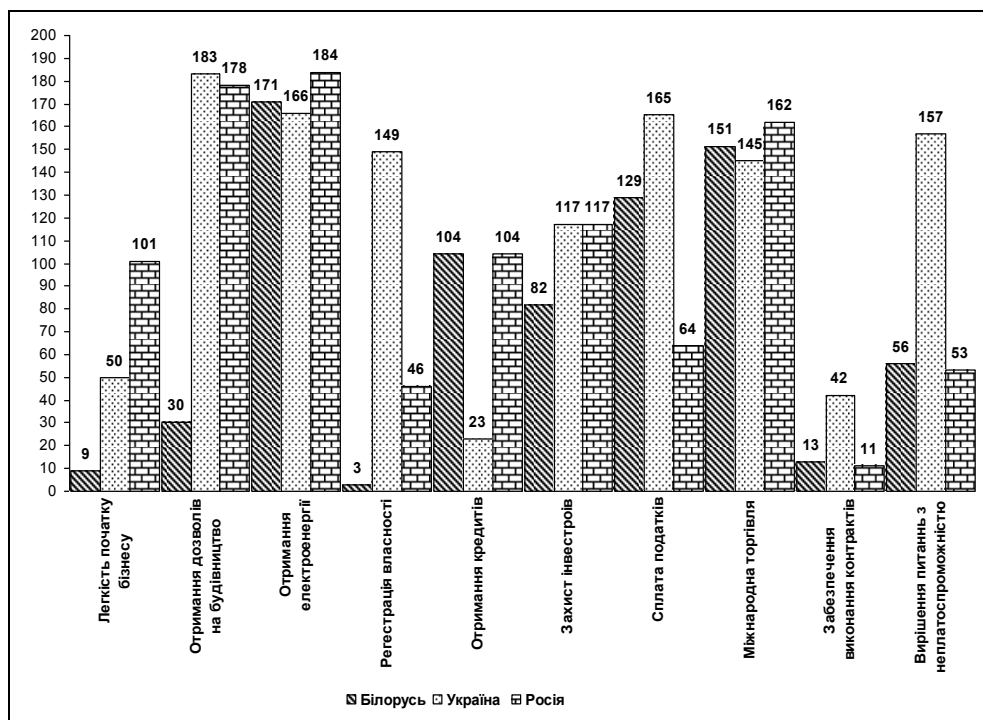
Таблиця 3

Індекс легкості ведення бізнесу України, Білорусі, Росії 2012–2013 рр.

Країна	Зміна рейтингу	2012	2013
		Рейтинг	Рейтинг
Білорусь	↑	60	58
Україна	↑	152	137
Росія	↑	118	112

Джерело: Doing Business ranking за відповідні роки.

Розглядаючи складові індексу легкості ведення бізнесу (рис. 3), бачимо, в якому напрямі слід рухатись країнам для досягнення кращих результатів. Так, за легкістю початку бізнесу лідирує Білорусія (9). Україна значно відстає (50), найважче розпочати справу в Росії (101). Дозвіл на будівництво найлегше отримати в Білорусі (30), в Україні (183) та Росії (178) це зробити важче. За показником отримання електроенергії першою йде Україна (166), за нею – Білорусь (177) та Росія (184). Реєстрацію прав власності найлегше зробити в Білорусі (3), в Україні – вкрай важко (149).

Рис. 3. Значення показників індексу легкості ведення бізнесу Білорусь, Україна, Росія 2013 р.

Джерело: Doing Business ranking 2013.

Потрібно зазначити, що питання реєстрації власності є одним із ключових моментів для старту бізнесу, і чим легше це зробити, тим більша зацікавленість підприємців та інвесторів в країні. Питання отримання кредитів неоднозначно впливає на економіку країни, з одного боку – це дає поштовх новим можливостям, з іншого – створює бізнесу додаткові видатки, пов'язані з виплатою надвисокого позичкового відсотка. Цей показник найкращий в Україні (23), однаково склалась ситуація в Росії (104) та Білорусі (104). Найкращий стан захисту інвесторів в Білорусії (82). Україна (117) і Росія (117) на даний

момент мають менш привабливе інвестиційне середовище в цьому плані. За сплатою податків лідирує Росія (64). У Білорусі (129) та Україні (165) цей показник на недостатньому рівні, що пов'язано з недосконалістю податкового законодавства країн, яке потребує оптимізації та врегулювання. Показник міжнародної торгівлі низький в усіх трьох країнах, що є, зокрема, наслідком політики урядів стосовно несвоєчасної технологічної модернізації виробництва. В Україні рівень міжнародної торгівлі найвищий (145), що свідчить про її жваві стосунки з іншими державами в рамках СОТ, показники ж Росії (162) та Білорусі (151) мають дещо скромніші значення.

Досить важливим є питання гарантії при веденні бізнесу. Це відображає показник забезпечення виконання контрактів: найбільший він у Росії (11) та Білорусі (13), Україна (42) помітно відстає. Наступним ключовим показником є вирішення питань з неплатоспроможністю. Найнижче значення має Україна (157), Білорусія (56) та Росія (53) мають більш прийнятні умови для ведення бізнесу. Можна зробити висновок, що найлегше вести бізнес в Білорусі, серед трьох країн вона має найвищі показники. Росія має складніші умови, але наближається до покращення ситуації. Україна в силу певних економічних і політичних умов теж іде шляхом покращення, проте повільніше Білорусі та Росії.

Проблемним на теренах СНД на сьогодні залишається питання щодо підвищення ефективності торгово-економічних процесів між країнами. У цьому контексті одним із факторів, що суттєво впливає на якість організації торгових операцій, є логістика. За рейтингом індексу ефективності логістики серед трьох країн – Білорусь, Україна, Росія – простежується спад у період з 2007-го по 2012 р., крім України (табл. 4). Зокрема, Білорусь понизилась у рейтингу з 74-го місця у 2007 р. до 91-го у 2012 р. з відповідним значенням показника 2,53 та 2,61 (дані за 2010 р. відсутні).

Таблиця 4

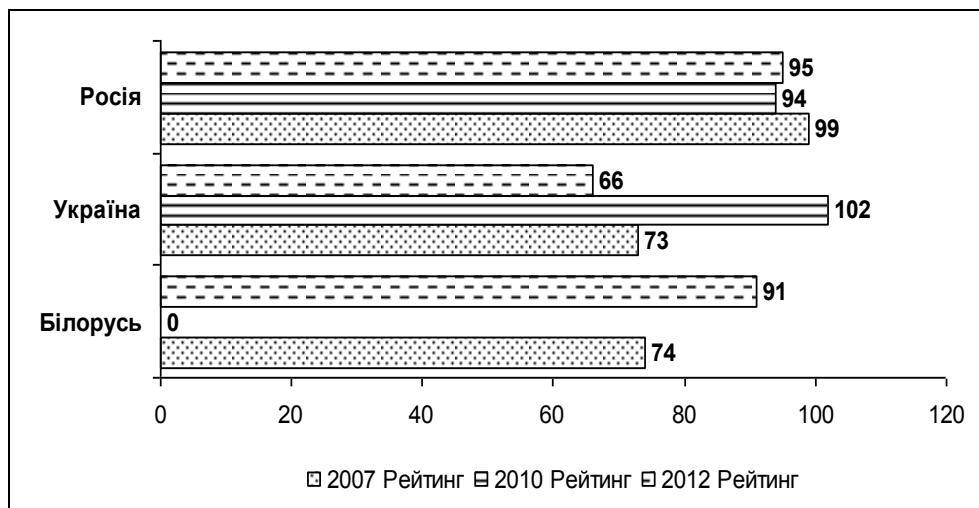
Індекс ефективності логістики Республіки Білорусь, України, Російської Федерації, 2007–2012 рр.

Країна	Зміна рейтингу	2007		2010		2012	
		Рейтинг	Значення	Рейтинг	Значення	Рейтинг	Значення
Білорусь	↓	74	2,53	-	-	91	2,61
Україна	↑	73	2,55	102	2,57	66	2,85
Росія	↓	99	2,37	94	2,61	95	2,58

Джерело: Logistics Performance Index за відповідні роки.

У Росії дещо інший характер змін: з 99-го місця у 2007 р. із значенням показника 2,37 її позиції у 2010 р. покращились – 94-е місце із значенням

2,61. Проте у 2012 р. відбувся невеликий спад і, як результат, 95-е місце і значення показника 2,58. Україна показала кращий результат у динаміці зростання індексу: з 73-го місця і значенням 2,55 у 2007 р. до 66-го місця у 2012 р. Проте відбувся помітний спад у 2010 р.: 102-е місце та значення показника 2,57. Суттєвий прогрес розвитку логістики України у 2012 р. можна пояснити масштабними діями щодо організації Євро-2012, що суттєво активізувало усі її форми і складові. У підсумку в лідери за станом на 2012 р. вийшла Україна (рис. 4). Ситуація, яка склалася, пояснюється зокрема тим, що Білорусь і Росія перебувають у певному "вакуумі" стосовно зовнішньої торгівлі з Європейською зоною та іншими країнами. Це пов'язано із характером їх зовнішньої політики.

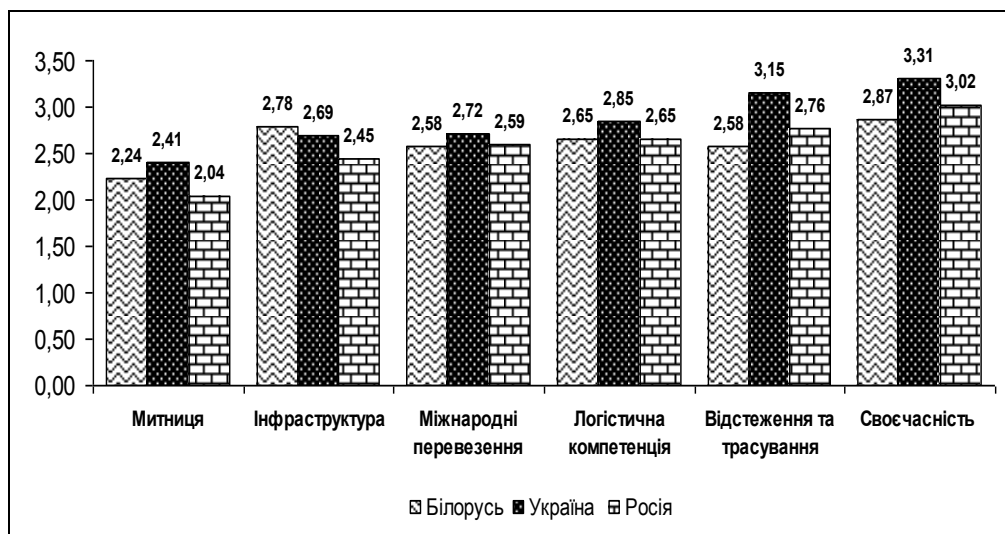
Рис. 4. Рейтинг індексу ефективності логістики Білорусь, Україна, Росія 2007–2012 рр.

Джерело: Logistics Performance Index за відповідні роки.

В РБ, за відсутності даних за 2010 р., простежується різкий спад, який пояснюється важкими економічними стосунками із світовою торгівельною спільнотою. Україна виділяється різкими перепадами позицій у рейтингу, на такий стан речей впливає непослідовність політики держави з кардинальною зміною пріоритетів.

Показник індексу ефективності логістики Білорусі, України та Росії знаходиться майже на одному рівні, але виходячи із даних статистики за 2012 р. майже по всіх складових лідирує Україна (рис. 5). Найвищу оцінку роботи митниці має Україна (2,41), за нею Білорусь (2,24) та Росія (2,04), за розвитком інфраструктури лідирує Білорусь (2,78), на другому місці Україна (2,69) та на третьому Росія (2,45). Найвище значення показника міжнародних пере-

везень має Україна (2,72), за нею йде Росія (2,59), далі Білорусь (2,58); за рівнем логістичної компетенції першою йде Україна (2,85), потім з однаковим значенням (2,65) йдуть Росія та Білорусь; за значенням відстеження та трасування лідирує Україна (3,15), друга Росія (2,76) та третя Білорусія (2,58); за вчасністю Україна (3,31) теж перша із значним відривом від Росії (3,02) та Білорусії (2,87). Факторами зростання значення вищенаведених показників є активне проведення зовнішньої економічної політики та вступ до міжнародних торговельних об'єднань.

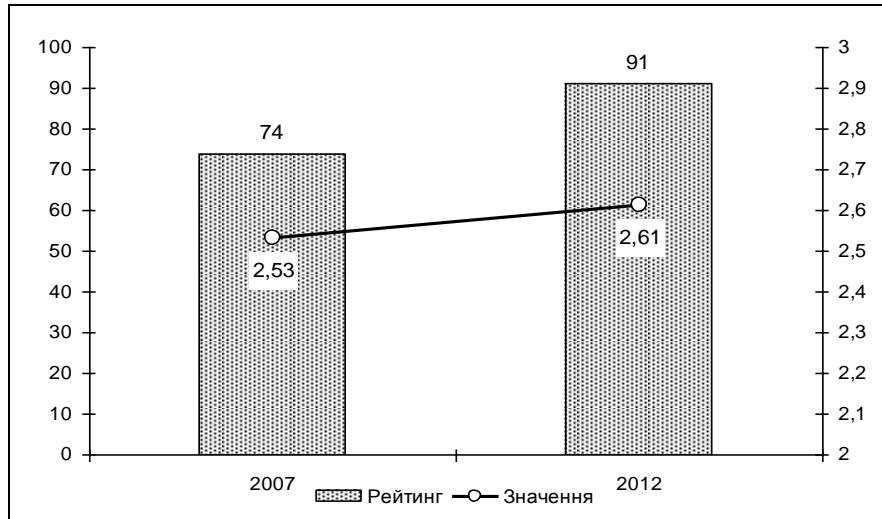

Рис. 5. Значення показників індексу ефективності логістики Республіки Білорусь, України, Російської Федерації у 2012 р.

Джерело: Logistics Performance Index 2012.

Різне зниження зростання індексу ефективності логістики в Білорусі у рейтингу з 74-го місця у 2007 р. до 91-го у 2012 р., із не досить значною зміною значення показника – 2,53 та 2,61 відповідно (рис. 6), можна пояснити більш жвавим приростом значень інших країн і проведенням ними більш ефективної та динамічної політики у розвитку логістики.

Індекс економіки знань відображає готовність країни до переходу на якісно новий, інтелектуальний рівень розбудови. Розглядаючи Україну, Білорусь та Росію у розрізі цього індексу, можна побачити динаміку зростання у період з 1995 р. по 2012 р. в Білорусі та Росії, з помітним спадом у 2000 р., та повільне зниження значення цього показника для України (табл. 5). Це пов'язано з низкою взаємозалежних факторів впливу: якості освіти, фінансування, розвитку ІКТ, державної цілеспрямованої політики, інноваціями та іншими.

Рис. 6. Динаміка зміни індексу ефективності логістики Республіки Білорусь

Джерело: Logistics Performance Index 2012.

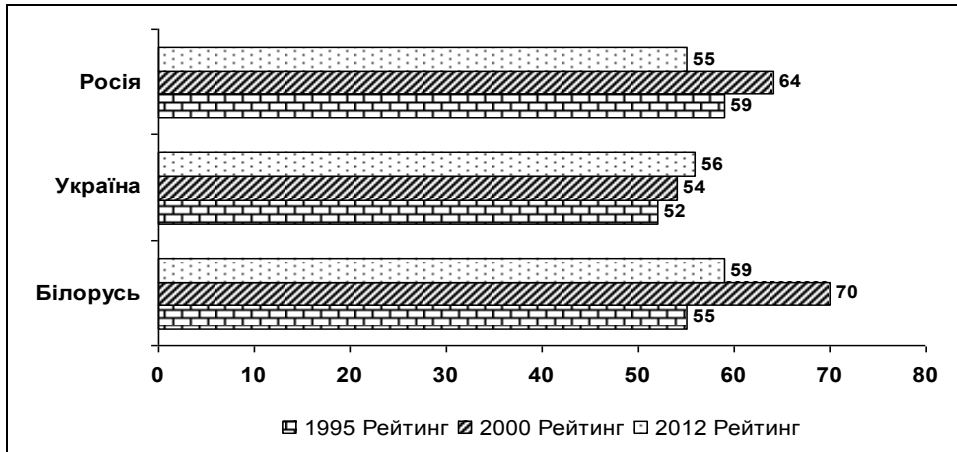
Таблиця 5

Індекс економіки знань: Білорусь, Україна, Росія, 1995–2012 рр.

Країна	Зміна рейтингу	1995		2000		2012	
		Рейтинг	Значення	Рейтинг	Значення	Рейтинг	Значення
Білорусь	↑	55	5,81	70	4,89	59	5,59
Україна	↓	52	5,96	54	5,65	56	5,73
Росія	↑	59	5,67	64	5,28	55	5,78

Джерело: Knowledge Economy Index за відповідні роки.

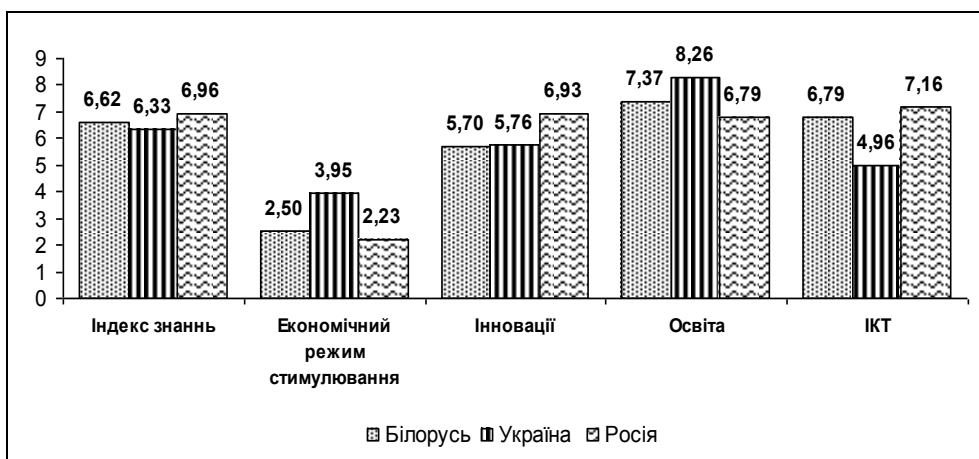
На рис. 7, який графічно відображає динаміку зміни рейтингу країн, видно, що за станом на 1995 р. Україна, Білорусь та Росія знаходилися майже на одному рівні, у 2000 р. у Білорусі та Росії відбувся спад зазначеного показника, який відкинув країни помітно вниз у рейтингу. Причиною стало майже одночасне проведення реформ, що були спрямовані на розвиток технологічної бази. Результатом таких перетворень у 2012 р. стало повернення країн на рівень 1995 р. В Україні ж спостерігається повільний спад. Основною причиною є недостатня фінансова підтримка ключових секторів у науці, недостатній розвиток програм власних розробок, міграція вчених високого класу за кордон, значний рівень імпорту нових технологій, відсутність цілісної програми розвитку власних ресурсів для формування економіки знань.

Рис. 7. Рейтинг індексу економіки знань Білорусія, Україна, Росія 1995–2012 рр.

Джерело: Knowledge Economy Index за відповідні роки.

У розрізі складових індексу економіки знань за 2012 р. (рис. 8) лідером є Росія з найвищим рівнем індексу знань (6,96), інноваціями (6,93) та ІКТ (7,16). На другому місці йде Україна, яке є лідером в економічному режимі стимулювання (3,95) та за рівнем освіти (8,26), Білорусь знаходиться на третьому місці, випередивши Україну за значенням індексу знань (6,62) та із значним відривом в ІКТ (6,79). Це свідчить про ефективність політики держави, яка проводиться в цьому напрямі.

Рис. 8. Значення показників індексу економіки знань Республіки Білорусь, України, Російської Федерації за 2012 р.

Джерело: Knowledge Economy Index 2012.

Білорусія за станом на 2012 р. показала приріст значення індексу економіки знань (рис. 9). З помітним спадом у 2000 р., країна змогла вийти майже на рівень 1995 р. – це свідчить про ефективність роботи держави в цьому напрямі. Якщо така тенденція залишиться, Білорусь має змогу претендувати на вищі місця в рейтингу і вже в наступній серії експертних даних індексу економіки знань може покращити власний результат за 1995 р.

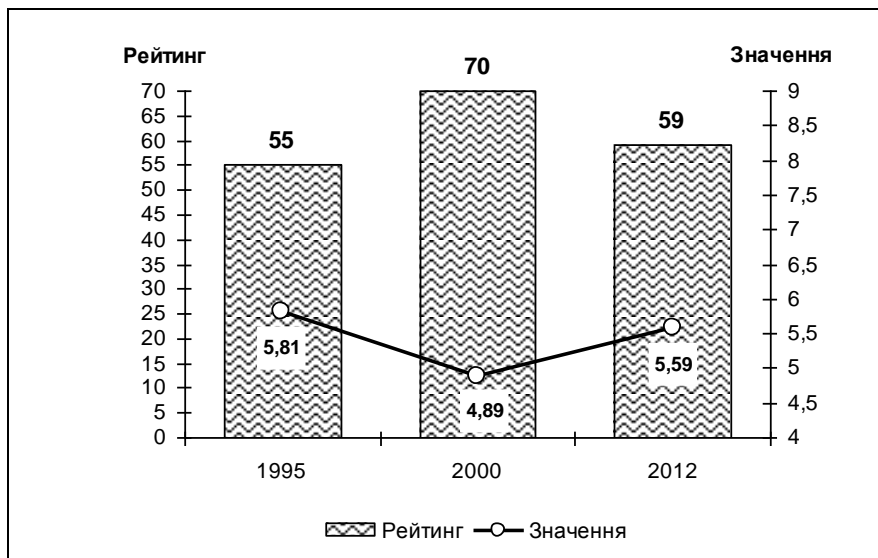

Рис. 9. Динаміка зміни індексу економіки знань Білорусії

Джерело: Knowledge Economy Index 2012.

Корупція є згубним явищем для економіки країни, яке необхідно рішуче викоринювати, тому цьому питанню приділяється значна увага в світі. За станом на 2011 р. (останні дані рейтингу) рівень корупції помітно зріс у Білорусі та Україні, Росія ж показала позитивну динаміку в протидії корупції, чим покращила свій результат порівняно з 2010 р. (табл. 6).

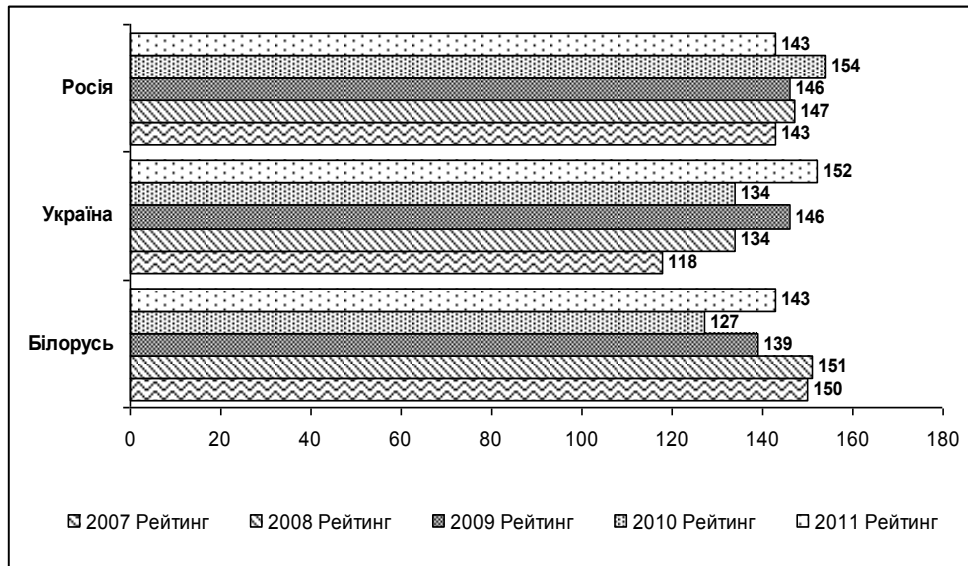
Таблиця 6

Індекс сприйняття корупції Україна, Білорусь, Росія, 2007–2011 рр.

Країна	Зміна рейтингу	2009		2010		2011	
		Рейтинг	Значення	Рейтинг	Значення	Рейтинг	Значення
Білорусь	↓	139	2,4	127	2,5	143	2,4
Україна	↓	146	2,2	134	2,4	152	2,3
Росія	↑	146	2,2	154	2,1	143	2,4

Джерело: Corruption Perceptions Index за відповідні роки.

Показник сприйняття корупції в усіх трьох країнах змінюється по-різному (рис. 10).

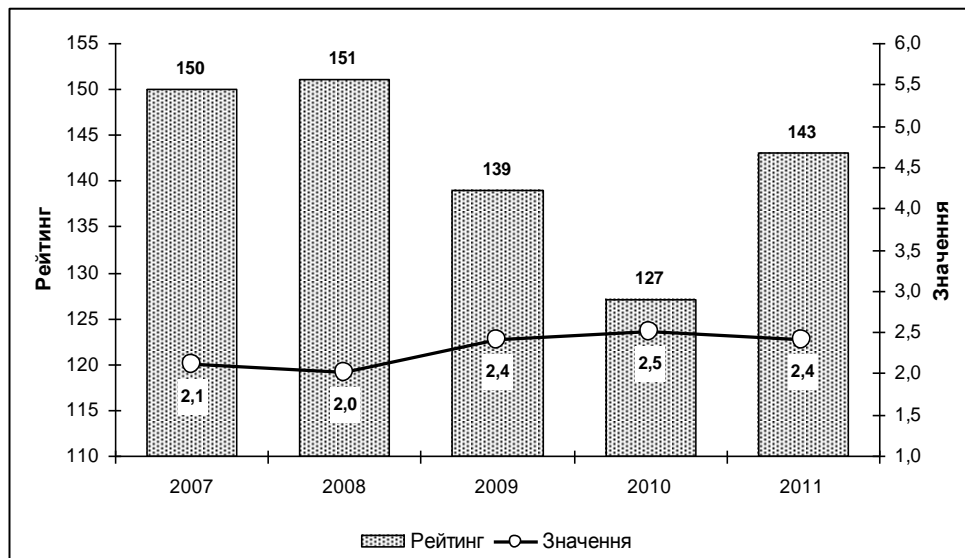

Рис. 10. Рейтинг індексу сприйняття корупції: Україна, Білорусь, Росія, 2007–2011 рр.

Джерело: Corruption Perceptions Index за відповідні роки.

Відсутній загальний взаємозв'язок, що говорить про внутрішній характер походження цієї проблеми в кожній окремій країні. Найнижчий показник сприйняття корупції був в Україні у 2007 р., а найвищий у Росії у 2010 р. Оскільки рейтинг базується на дослідженні антикорупційних законів, доступу до інформації та вирішенні конфліктів сторін, можна зробити висновок, що ситуація в Україні, Росії та Білорусі однакова з урахуванням незначних покращень у певний період. На шляху розбудови потужної економіки корупція є значним гальмівним фактором, який завдає шкоди всій країні та знижує рейтинг серед світової спільноти. Саме корупція впливає на рішення як місцевих, так і зарубіжних інвесторів, куди вкладати гроші. Поки що рівень врегулювання цього питання низький в усіх трьох країнах.

З аналізованих даних (рис. 11) впливає певна закономірність. Так, у 2007 р. на початку світової фінансової кризи та у 2008 р. саме на піку її проходження рівень корупції був дуже високим, але вже у 2009 р., коли уряд Білорусі сконцентрував усі важелі управління країною у себе, значення індексу сприйняття корупції помітно знизилося, про що свідчать і дані за 2010 р., але в міру того, як поверталася економічна свобода, після подолання кризи, рівень корупції знову зріс.

Рис. 11. Динаміка змін індексу сприйняття корупції в Білорусії 2007–2011 рр.

Джерело: Corruption Perceptions Index за відповідні роки.

Для того щоб економіка була вільною і втручання держави носило корегуючий, а не радикально змінюючий характер, а рівень корупції зменшувався, необхідні нові рішучі антикорупційні заходи, жорсткі вимоги щодо їх виконання.

Висновки. Сьогодні у світі відзначається важливість міжнародних рейтингів у визначенні напрямку руху країн на шляху до реалізації цілей економічного зростання та конкурентоспроможності, а детальна оцінка їх складових дозволяє аналізувати фактори, що впливають на ефективність та результативність їх досягнення.

Здійснена загальна оцінка України, Росії та Республіки Білорусь за відомими рейтингами дозволила розкрити наявні проблеми в країнах, обумовлені нестабільним політичним, економічним становищем, характером внутрішньої та зовнішньої політики. Аналіз окремих складових підтверджує існуючі експертні оцінки та статистичні дані стосовно стану того чи іншого явища в країнах, що дозволяє констатувати високий ступінь ідентифікації проблемних ситуацій за допомогою методології рейтингів й відповідно надає можливість вибору та застосування адекватних методів управління соціально-економічними процесами.

Україні потрібно на рівні державної влади послідовно й цілеспрямовано вирішувати проблеми, які випливають з міжнародних рейтингів. Це один

із дієвих методів вирішення завдань щодо підвищення ефективності інноваційної діяльності відповідно до передової світової практики, прискорення технологічного прориву, формування сприятливого підприємницького середовища, залучення іноземних інвестицій та й загалом у поліпшенні іміджу країни в сучасному світі.

1. Беларусь в интеграционных проектах / А. К. Акулик [и др.] ; науч. ред. В. А. Бобков ; Ин-т экономики НАН Беларуси. – Минск : Беларус. навука, 2011. – 322 с.
2. Под знаком качества // Беларус. думка. – 2010. – С. 23–24.
3. *Цепкало В.* Об уроках газового конфликта // СБ. Беларусь сегодня. – 2010. – 30 июня.
4. База даних Світового банку WDI [Електронний ресурс], показник "High-technology exports (% of manufactured exports)". – Режим доступу : <http://www.worldbank.org>
5. Беларусь в "Топ 10" стран по динамике экономической свободы // Белгазета. – 2010. – 25 янв.

Транслітерований список джерел

1. Belarus' v integracionnyh proektah /A.K. Akulik [i dr.] ; nauch. red. V.A. Bobkov ; In-t jekonomiki NAN Belarusi. – Minsk : Belarus. navuka, 2011. – 322 s. [in Russian]
2. Pod znakom kachestva // Belarus. dumka. – 2010. – S. 23–24. [in Russian]
3. Сепкало В. Об уроках газового конфликта // СБ. Belarus' segodnja. –2010. – 30 ijunja. [in Russian]
4. Baza danyh Svitovogo banku WDI [Elektronnyj resurs], pokaznyk "High-technology exports (% of manufactured exports)". – Rezhym dostupu : <http://www.worldbank.org> [in Ukrainian]
5. Belarus' v "Top 10" stran po dynamyke ekonomycheskoj svobodі // Bel.gazeta. – 2010. – 25 janv. [in Russian]

Отримано 05.11.12

Л. И. Федулова, д-р экон. наук, И. В. Козловский

ВЕКТОР ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ И ОБЕСПЕЧЕНИЕ
КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ УКРАИНЫ, РОССИИ И РЕСПУБЛИКИ
БЕЛАРУСЬ: СРАВНИТЕЛЬНАЯ ОЦЕНКА МЕЖДУНАРОДНЫХ
РЕЙТИНГОВ

В статье приведены результаты оценки приоритетных направлений раскрытия потенциала Украины, России и Республики Беларусь на основе данных ведущих международных рейтингов и определены возможности применения инновационных механизмов усиления их стратегического положения и повышения конкурентоспособности в международном экономическом пространстве.

Ключевые слова: международные рейтинги, Украина, Россия, Республика Беларусь, сотрудничество, международное экономическое пространство, конкурентоспособность, экономический рост.

L. I. Fedulova, Doctor of Economic Sciences, I. V. Kozlovs'kiy

ASSESSMENT OF STRATEGIC SITUATION OF UKRAINE AND
REPUBLIC OF BELARUS IS IN INTERNATIONAL ECONOMIC SPACE

In the article describes the results of estimation of priority directions of opening of potential of Ukraine and Republic of Belarus are resulted on the basis of information on the leading ratings and certain possibility in relation to application of innovative mechanisms of increasing strategic position of countries in international economic space.

Key words: international ratings, Ukraine, Republic of Belarus, collaboration, international economic space, economy growing.